

NOVI NALAZ OSTAVE BRONČANIH PREDMETA S LOKALITETA POLJANE KOD KOPRIVNICE

UDK 903.8 (497.5) "6377"
Primljeno/Received: 2003 04. 08.
Prihvaćeno/Accepted: 2003. 09. 15.

Igor Kulenović
HR 48000 Koprivnica
Muzej grada Koprivnice
Trg L. Brozovića 1

Miralem Alečković
HR 48323 Hlebine
Stjepana Radića 55a

Ostava Poljane sadrži pet brončanih predmeta koji su većinom oštećeni ili slomljeni. Nalaz je slučajnog karaktera i pronađen je rekognosciranjem. Ostava je sasvim sigurno pronađena u naselju. Nalazi se mogu datirati u II. fazu prema K. Vinski-Gasparini. Naglasak je stavljen na interpretaciju ostave kao mogućeg indikatora metalurške proizvodnje u samom naselju.

Ključne riječi: brončano doba, metalurgija, ostava

Uvodne napomene

Lokalitet Poljane nalazi se 2 km sjeveroistočno od naselja Delovi - općina Novigrad Podravski kod Koprivnice. Naselje je smješteno na blago uzdignutoj pješčanoj gredi. Arheološki lokalitet uočen je rekognosciranjem koje je provela S. Kolar-Sušanj, tada arheolog u Muzeju grada Koprivnice. Pronađena keramika pripadala je različitim vremenskim razdobljima (Kolar-Sušanj 1973: 172-173). 1974. g. poduzeta su i sustavna iskopavanja na lokalitetu. Pronađena keramika pripadala je latenskom razdoblju (Kolar-Sušanj 1974). Naknadno se ovim lokalitetom bavio i Z. Marković, također arheolog u Muzeju grada Koprivnice. (Marković 1974: 295-319, 1980: 324-330). Poduzeta su zaštitna iskopavanja na trasi plinovoda, ali ona nisu detaljnije objavljena. Autor navodi da se keramika s lokaliteta može datirati u više vremenskih razdoblja, od kasnog brončanog doba do latena. Autor također navodi da je za vrijeme iskopavanja pronađena brončana šuplja sjekira koja je "nestala" još na terenu. Ne navodi se je li sjekira pronađena slučajno ili prilikom iskopavanja.

Nalazi koji se obrađuju u ovom radu pronađeni su prilikom rekognosciranja 1999. g.

Katalog

1. Tuljasta brončana sjekira (T. I, sl. 1)

Tuljasta brončana sjekira sa zadebljanjem na otvoru tuljca šesterostranog presjeka. Iz zadebljanja izlazi trostruki niz ukrasa u obliku slova V. Rubovi sjekire su paralelni da bi se na kraju blago proširili u sječivo. Dijelovi sjekire odlomljeni su na dva mjesta: na otvoru i na sječivu. Prelaz sa tuljca na sječivo nije naglašen. S obje strane sjekire nalazi se po jedna rupica. Otvor tuljca ovalnog je oblika.

Duljina sjekire 13 cm, masa 310 g

2. Tuljasta brončana sjekira (T. I, sl. 2)

Tuljasta brončana sjekira sa zadebljanjem na otvoru šesterostranog presjeka. Ispod otvora nalaze se dva rebra. Iz donjeg rebra izlaze dva niza ukrasa u obliku slova V. Sjekira ima ušicu koja se nalazi ispod otvora. Ispod ušice nalazi se rupica. Prelaz sa sječiva na tuljac nije naglašen. Otvor tuljca ovalnog je oblika.

Duljina sjekire 14,5 cm, masa 460 g

3. Tuljasta brončana sjekira (T. I, sl. 3)

Tuljasta brončana sjekira sa zadebljanjem na otvoru šesterostranog presjeka. Ispod otvora nalaze se dva rebra. Iz donjeg rebra izlaze dva niza ukrasa u obliku slova V. Sječivo sjekire je odlomljeno. Ispod otvora se nalazi ušica koja nije probušena. Otvor tuljca ovalnog je oblika.

Duljina sjekire 11 cm, masa 415 g

4. Brončani srp (T. II, sl. 1)

Brončani srp sa jezičcem za nasadivanje. Srp je prelomljen u tri dijela koji se spajaju. Na dršku se nalaze tri paralelna rebra. Sječivo je ojačano rebrima na hrptu te s još dva paralelna rebra po sredini sječiva. Baza drška je uvučena i ojačana rebrom. Na drkui se nalazi trn. Prelaz sa drška na sječivo je naglašen.

Širina sječiva 3 cm, širina drška 2,5 cm, duljina drška 5,5 cm, masa 140 g

5. Brončana tuljasta sjekira sa izrazito proširenim sječivom (T. II, sl. 2)

Tuljasta brončana sjekira s izrazito proširenim sječivom sa zadebljanjem na otvoru te s još jednim zadebljanjem neposredno ispod otvora. Sjekira je ovalnog presjeka. Stranice sjekire se koso spuštaju prema sječivu. Prelaz s tuljca na sječivo izveden je stepenasto. Oštrica je blago zaobljena. Otvor tuljca ovalnog je oblika.

Duljina sjekire 14 cm, masa 385 g

Tuljaste sjekire s ukrasom u obliku slova V često se mogu naći u ostavama. Vremenski se vezuju za II. horizont po K. Vinski-Gasparini ili Ha A1 po srednjoeuropskoj kronologiji. Većina ostava iz sjeverozapadne Hrvatske sadrži ovakav tip sjekira. Tako ih primjerice možemo naći u ostavama iz Pustakovca kod Koprivnice (Hänsel 1991), Podrute kod Varaždina (Vinski-Gasparini, 1973: T.818/ 1,2), Belica kod Čakovca (Vidović, 1989: T4 /1,2,3; T5/1,2). Uobičajeno je mišljenje da su se ovakve sjekire koristile kao oruđe, a ne kao oružje.

Srpovi su također čest nalaz u ostavama. Postoje i ostave sastavljene isključivo od srpova. Srpovi se proizvode u mnoštvu varijanti tako da je teško naći dva identična primjerka. Srp iz ostave Poljane je jednostavan, bez ukrasa. Skoro identični primjerci s malim varijacijama mogu se naći gotovo u svakoj ostavi koja sadrži srpove. Zanimljivo je da se u ostavi Peklenica (Vinski-Gasparini, 1973: T20/12,14) može vidjeti srp koji je u dva detalja sličan onom iz Poljana: tri rebra na dršku, dva paralelna rebra na sječivu. Srp iz Poljana pripada tipu srpova sa jezičcem za nasad koji je oštro odvojen od sječiva. Ovakvi srpovi karakteristični su za ranije faze ostava KŽP-a (Turk 1996: 110).

Tip sjekire koji se veoma rijetko nalazi u ostavama je sjekira s izrazito proširenim sječivom ili sječivom u obliku helebarde kako se taj tip još u literaturi naziva (Teržan 1996). Postoje dvije varijante ovakve sjekire: sa tuljcem i sa zaliscima. Primjerak sjekire sa zaliscima i izrazito proširenim sječivom može se naći u ostavi Brodski Varoš (Vinski-Gasparini 1973). Na području Hrvatske nije poznat niti jedan primjerak ovakvog tipa sjekire sa tuljcem. U svojoj sintezi K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973.) spominje jedan primjerak u ostavi Bingula-Divoš u Srijemu u Vojvodini. Sjekira na tuljcu ima ukras u obliku slova V. U Sloveniji poznata su dva primjerka: u ostavi Hočko pohorje i Ribnica na Dolenjskem (Teržan 1996). Oba primjerka su ukrašena visećim V ornamentom. Ovakve su sjekire vjerojatno korištene kao tesarsko oruđe na što ukazuje i K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973)

Nalazi ostava i kalupa s područja sjeverozapadne Hrvatske

Ostave s područja Hrvatske mogu se podijeliti u dvije skupine: istočnu, odnosno slavonsko-srijemsku i zapadnu, odnosno podravsko-zagorsko-prigorsku (Vinski-Gasparini 1973: 78). Ovakva podjela može se primijeniti i na današnje stanje istraživanja. Najveća koncentracija je u istočnoj skupini s posebnim naglaskom na Brodsko Posavlje. U zapadnoj grupi apsolutni broj ostava je daleko manji (desetak naprema dvadeset osam) nego u istočnoj skupini, ali se može primijetiti određena koncentracija ostava upravo u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske (Međimurje, Podravina). To su u pravilu velike ostave miješanog tipa. Sadrže puno komada, većinom izlomljenih brončanih predmeta. Iako ostava iz Poljana ne sadrži veliki broj predmeta, ona se prema sastavu i stanju očuvanosti predmeta (svi su ili napukli ili slomljeni prilikom lijevanja) može staviti u kategoriju ostava mješovitog tipa. Geografski najbliža našoj ostavi je ona iz sela Pustakovec u koprivničkoj Podravini. Otkrivena je 1961. godine na nepoznatoj lokaciji i nekako "dospjela" u Berlinski muzej. Od predmeta sadrži srpove, tuljastu sjekiru s V ukrasom, sjekiru sa zaliscima te mnoštvo komada izlomljenih brončanih predmeta. Malo dalje prema zapadu, u Međimurju nalazimo nekoliko velikih ostava mješovitog tipa. Ostavu Peklenica K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973: 52) datirala je u svoju I. fazu. Koristeći se kriterijem sastava ostave (lomljena bronca), količine predmeta u ostavi i pojedinim analogijama (mač tipa Tenja) P. Turk (Turk 1996: 114) ostavu iz Peklenice datira u svoju II. fazu koja korespondira s Ha A po srednjoeuropskoj kronologiji.

Ostava Belica kod Čakovca u svom sastavu ima srpove, tuljaste sjekire s V i Y ukrasom, sjekiru sa zaliscima, dijelove oružja, amorfne komade neprocesirane bronce - ingote te brojne druge predmete. K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973: 137) i poslije nje J.

Vidović (Vidović 1989: 755) datirali su ostavu u III fazu po K. Vinski-Gasparini na osnovi pojavljivanja sjekire s Y ukrasom. Turk (Turk 1996: 116) navodi kako se ostave njegove III. faze po sastavu ne razlikuju od onih II. faze. Tako se i ostava Belica po sastavu i mnogim elementima (npr. sjekire s V ukrasom) vezuje za II. fazu ostava po Kseniji Vinski-Gasparini. Ono što bi ju prema Turku (Turk 1996: 117, bilj.118) ipak svrstalo u njegovu III. fazu su sjekire sa stepenastim prijelazom s tuljca na sječivo.

Struga, Podrute i Donja Poljana kod Varaždina, Zagreb - Dežmanov prolaz, Medvedgrad sa zagrebačkog područja i Topličica I i II, i Budinščina kod Krapine te Apatovac kod Križevaca (Vinski-Gasparini 1983: 654) su ostave koje sadrže brojne komade lomljenih brončanih predmeta. Datiraju se u II. i III. fazu po K. Vinski-Gasparini.

Iako ne pripadaju nalazima tipa ostava u ovaj pregled nalaza brončanih predmeta svakako treba uvrstiti predmete otkrivene iskopavanjem naselja na lokalitetu Kalnik — Igrišće (Majnarić-Pandžić 1992). Najveći broj nalaza čine igle raznih tipova, a tu su još bodež, strelica, koplje, ulomak srpa i ring — ingot. Da su ovi nalazi nekim slučajem dospjeli u kakav muzej, vrlo lako bi mogli biti interpretirani kao ostava.

Osim brončanih predmeta na području sjeverozapadne Hrvatske pronađeno je više nalaza kalupa za lijevanje brončanih predmeta. Prilikom iskopavanja naselja na lokalitetu Kalnik — Igrišće u sloju s otpadnim materijalom (Vrdoljak 1992) pronađeni su dijelovi kalupa i to upravo u dijelu naselja oko ognjišta.

Kasnijem vremenu Ha B3 (Šimek 1979) pripadaju nalazi kalupa s lokaliteta Sv. Petar Ludbreški kod Varaždina.

Postoji još nekoliko nalaza kalupa iz sjeverozapadne Hrvatske slučajnog karaktera (Čakovec, Novigrad) (Vrdoljak & Forenbaheer 1995).

Ostave kao indikator metalurške proizvodnje

Kada pronađemo kalup za lijevanje brončanih predmeta nedvosmisleno možemo tvrditi da se tu radi o proizvodnji metalnih predmeta, vjerojatno upravo na tom mjestu. S druge strane, interpretacija ostava stavlja nas na puno nesigurniji teren. Ostave je teško jednoznačno interpretirati. One mogu biti ritualnog ili radioničkog karaktera, platežno sredstvo itd. Mjesto nalaza najčešće je nepoznato, a i kad je poznato onda

je to jednostavno skupina metalnih predmeta i ništa više.

Velike ostave mješovitog tipa trebalo bi povezivati s metalurškom proizvodnjom. Ritualni razlozi teško da mogu biti rješenje za interpretaciju ovakvog tipa ostave. Teško je zamisliti da bi predmeti koji su zapravo otpad bili prinošeni bogovima.

Velike ostave mješovitog tipa ponekad se interpretiraju kao znak nemirnih vremena. Predmeti su sakrivani pred opasnošću da bi kasnije bili pokupljeni. Iako se ovakva interpretacija ne treba u cijelosti odbaciti, teško je zamisliti da bi predmeti bili skrivani u samom naselju, dakle na prvom mjestu gdje ih treba tražiti.

Ostave je teško sa sigurnošću povezati s metalurškom proizvodnjom. Kao što navodi Harding (Harding 2000: 353) ljevaonica predmeta na arheološkom lokalitetu bila bi samo skupina metalnih predmeta. Da se velike ostave mješovitog tipa ipak mogu direktno povezati s metalurškom proizvodnjom pokazala su istraživanja na lokalitetu Mačkovac - Crišnjevi. U naselju gdje je otkrivena ostava (miješanog tipa s puno komada lomljene bronce) (Karavanić & Mihaljević 2001: T.2/14) otkriven je i nalaz piska za raspirivanje vatre (Karavanić & Mihaljević & Kalafatić 2002: T.2/13) kakav se može koristiti pri metalurškoj djelatnosti.

Nalazi kalupa, a po svemu sudeći i izlomljenih brončanih predmeta ukazuju na činjenicu da je metalurška djelatnost bila relativno raširena pojava. Nemamo podataka da se proizvodnja brončanih predmeta na području sjeverozapadne Hrvatske odvijala u proizvodnim centrima. Nalazi ukazuju na to da su se brončani predmeti proizvodili na lokalnoj razini. Pojedina naselja imala su svoje majstore - ljevače brončanih predmeta koji nisu bili specijalisti nego su se tim poslom bavili povremeno (Vrdoljak & Forenbaheer 1995).

Zaključak

Ostava Poljane kod Koprivnice sadrži pet brončanih predmeta i sigurno je pronađena u naselju. Predmeti su većinom oštećeni ili slomljeni. Prema sastavu i očuvanosti predmeta ostava iz Poljana pripada ostavama mješovitog tipa s izlomljenim brončanim predmetima. Ostava se datira u II. fazu prema K. Vinski-Gasparini. U okviru mogućih interpretacija ostava iz Poljana može se definirati kao radionička ostava direktno povezana s metalurškom proizvodnjom.

POPIS LITERATURE

- Harding 2000 A. F. Harding: *European societies in the bronze age*. Cambridge University Press, 2000
- Hänsel 1991 A. Hänsel: Ein Schatzfund der späten Bronzezeit aus dem mittlern Donauraum. *Führungsblatt zum Berliner Fund des Monats März*, Mus. Or.- u. Frühgesch., 1991
- Karavanić & Mihaljević & Kalafatić 2002 S. Karavanić M. Mihaljević, H. Kalafatić: Naselje Mačkovac-Crišnjevi kao prilog poznavanju početaka kulture polja sa žarama u slavonskoj Posavini. Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 2002
- Karavanić & Mihaljević 2001 S. Karavanić & M. Mihaljević: Ostava iz Mačkovca. VAMZ, 2001
- Kolar-Sušanj 1973 S. Kolar-Sušanj: Delovi kod Novigrada Podravskog - prethistorijsko višeslojno naselje. *Arheološki pregled* 15, 1973.
- Kolar-Sušanj 1974 S. Kolar-Sušanj: Delovi, Novigrad Podravski - kasnolatensko naselje. *Arheološki pregled* 16, 1974
- Majnarić-Pandžić 1992 N. Majnarić-Pandžić: Ljevaonica brončanih predmeta u kasnobrončanodobnom naselju na Kalniku kod Križevaca. OA 16, 1992.
- Marković 1974 Z. Marković: Prilog poznavanju kontinuiteta naseljavanja terena oko Delova. *Podravski zbornik*, 1974
- Šimek 1979 M. Šimek: Sv. Petar Ludbreški - nalaz metalurške radionice. *Podravski zbornik*, 1987
- Turk 1995 P. Turk: Datacija poznobronastih depojev. u: (ur. B.Teržan) *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronzaste dobe na Slovenskem*
- Vidović 1989 J. Vidović: Brončano doba Međimurja. *Arheološki vestnik*, 1989
- Vinski-Gasparini 1973 K. Vinski-Gasparini: *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*. Zadar 1973
- Vinski-Gasparini 1983 K. Vinski-Gasparini: *Ostave s područja kulture polja sa žarama*. U PJZ IV, Sarajevo, 1983
- Vrdoljak 1992 S. Vrdoljak: Nalazi kalupa s lokaliteta Kalnik - Igrišće kao primjer metalurške djelatnosti kasnog brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. OA 16, 1992
- Vrdoljak & Forenbaher 1995 S. Vrdoljak & S. Forenbaher: Bronze-Casting and organisation of production at Kalnik — Igrišće (Croatia). *Antiquity* 69, 1995

Zahvale:

Zahvaljujem se kolegi Staši Forenbaheru na pruženoj pomoći pri pisanju ovoga članka.

Zahvaljujem se suradniku Vladimiru Kolareku na crtanju nalaza za objavu u ovom članku.

SUMMARY

A RECENT FIND OF A BRONZE AGE HOARD FROM THE SITE POLJANE NEAR KOPRIVNICA

Key words: Bronze Age, metalurgy, hoard

The hoard was found at a settlement site called Poljane near the town of Koprivnica. It consists of five broken or damaged items. The items are: three socketed axes decorated with V-shaped ornament, a socketed axe with extremely wide blade, and a sickle. Axes with V-shaped decoration are quite common in hoards. On the other hand, axes with extremely wide blade are rather rare, and the axe from Poljanice hoard is the only one discovered in Croatia so far. Sickles are also frequently found in hoards. The sickle from Poljanice is a simple flange—hilted sickle with sharp transition from handle to blade. Beside three ribs on the handle and two on the blade, it has no other decoration.

The hoard falls into the category of hoards with mixed inventories. Based on the typical features such as V-shaped ornament on axes and the sharp transition from handle to blade observed at the sickle, the hoard can be dated to the second phase according to K. Vinski-Gasparini, or Reinecke Ha A1 phase.

The interpretation of hoards is difficult. The exact location of finds is rarely known and even if we have such information, the hoard is basically just a heap of metal items and nothing else.

Several interpretations have been suggested in literature: part of the ritual, deposit of material that is to be reused in process of metal production that stock, or assets of certain community hidden in times of danger.

Mixed inventory hoards probably were not deposited for ritual reasons. Broken or damaged items are not likely to be offered to gods.

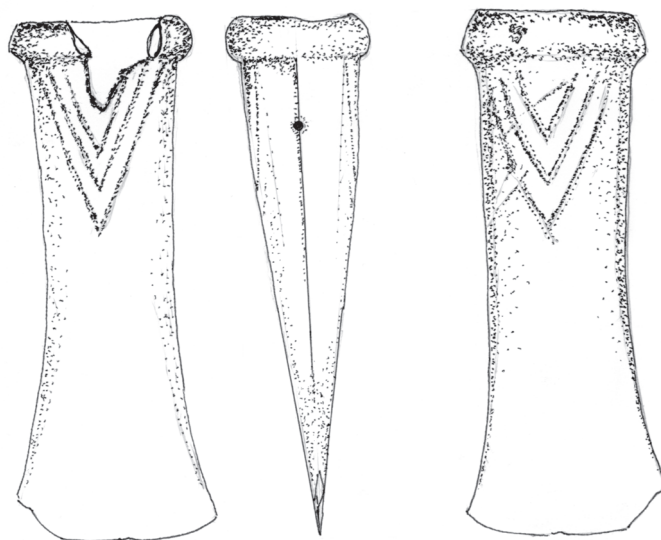
One of the widespread interpretations of hoard deposition is that they were hidden in times in danger. Although such interpretation should not be fully dismissed, it seems unlikely that the items would be hidden within a settlement, which is the first place to look for them.

It is also hard to connect hoards directly to the metal production. A foundry in a settlement is hard to detect. If we were to come across one, it would be just a group of objects. However, some recent excavations have shown that hoards could be closely associated with bronze casting. A large hoard with mixed inventory was found at a settlement site Mačkovac-Crišnjevi. Excavations at the same location discovered a ceramic blower butt that could have been used in metal production.

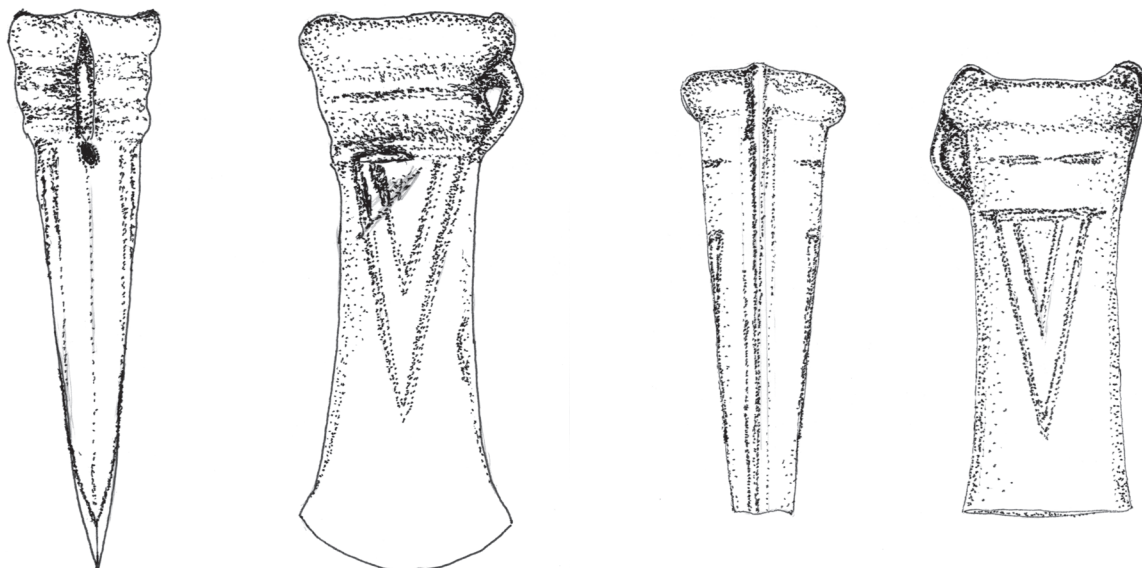
It seems that the majority of hoards with mixed inventories are located within settlements. Since they consist mostly of scrap metal, hoards should be generally associated with metal production.

Translated by H. Potrebica

T. I

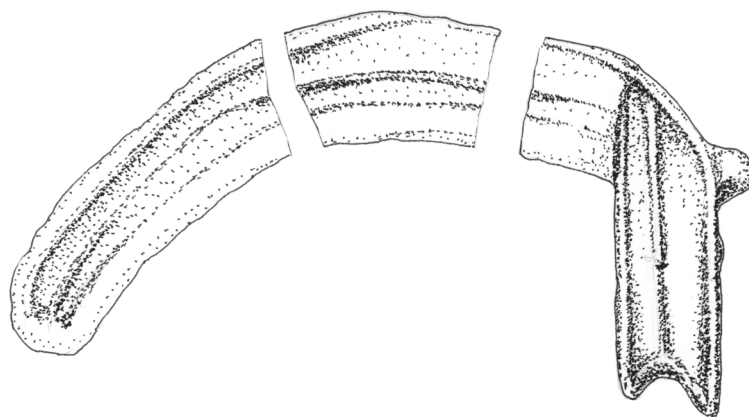
Sl. 1

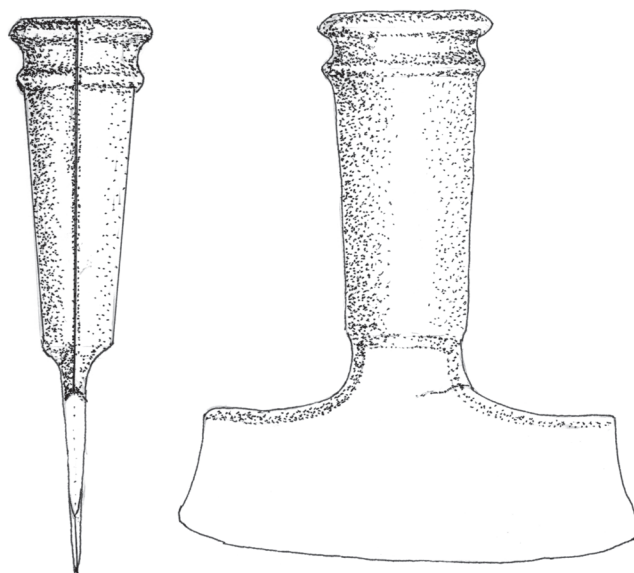
Sl. 2

Sl. 3

Sl. 1. Tuljasta sjekira s V ukrasom
Sl. 2. Tuljasta sjekira s V ukrasom
Sl. 3. Tuljasta sjekira s V ukrasom

Sl. 1

Sl. 2

Sl. 1. Srp sa jezičcem za nasad

Sl. 2. Tuljasta sjekira s izrazito proširenim sječivom

